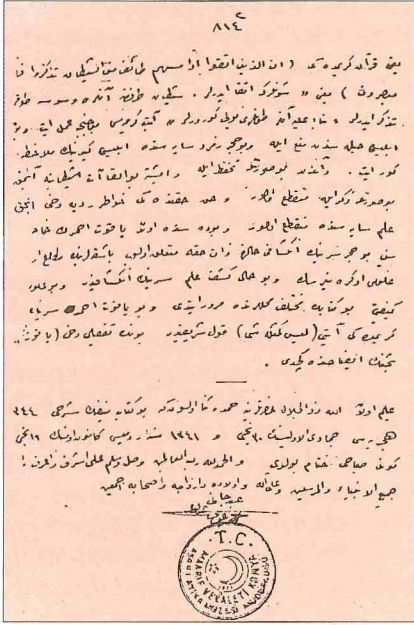

Tedbrât-ı İlahiyye Tercüme ve Şerhi'nin Ahmet Avni Konuk'un imzasını taşıyan son sayfası

fih Tercümesi. Mevlânâ'nın eserinin Türkçe'ye çevirisidir. Konuk, eserin mevcut birçok nüshasını karşılaştırıp elde ettiği nüshayı bazı açıklamalarla birlikte tercüme etmiş, çalışmayı Selçuk Eraydın yayımlamıştır (İstanbul 1994). 8. *Hazret-i Meryem ve İsâ'ya Dair Risâle* (Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 3851; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 85/3). İsâ peygamberin doğumu ve vefatıyla ilgili ihtilâfları ortadan kaldırmak amacıyla kaleme alınmış olup bir mukadime ile yedi fasıldan ibarettir. Eser, Ahmet Sadık Yivlik tarafından esas alınan nüsha belirtilmeden sadeleştirilerek yayımlanmıştır (*Risâle-i Meryem* [Hz. Meryem ve Hz. İsâ'ya Dair Risâle-i Mühimme], ts.). 9. *Mesnevî Tercüme ve Şerhi* (Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 4740-4773). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sine Türkçe'de yapılmış en kapsamlı şerh olarak kabul edilen eser büyük boy otuz dört defterden oluşur. Konuk, birçok beytin şerhinde daha önceki şârihlerden ayrıldığı noktalar bulunduğunu söyler. İsmâil Rusûhî Ankaravî nüshasını esas aldığı halde bu nüshadaki yedinci cildin Mevlânâ'ya ait olmadığı yolundaki görüşü benimsemiştir. 10. *İnsân-ı Kâmil Tercümesi* (Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 4523; İstanbul Belediyesi Atatürk Ki-

taplığı, Osman Ergin, nr. 80). *Azîz Neseî'nin eserinin çevirisidir*. 11. *Lemaât Tercümesi* (Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 3852; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 35). *Fahreddîn-i İrâkî'ye ait eserin tercümesi ve kısmî şerhidir*. 12. *Risâle-i Vahdet-i Vücûd Tercümesi* (Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 3849; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 31). *Hindistanlı mutasavvıf İmdâdullah Tehânevî'nin risâlesinin tercümesidir*. 13. *Şerh-i Gazel* (Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 3850). Ferîdüddin Attâr'ın Farsça on yedi beyitlik gazelinin şerhidir. Abdülbaki Gölpinarlı bu gazelin Mevlânâ'ya ait olduğunu, Konuk'un onu Attâr'a yanlışlıkla nisbet ettiğini söyler (*Mevlâna Müzesi Yazmalar Kataloğu*, Ankara 1972, III, 149). 14. *Gülşen-i Râz Şerhi* (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 1810). Konuk, Şebüsterî'nin eserinin 157 beytini Lâhicî'nin *Me-fâtîhu'l-i'câz* adlı şerhinden faydalananarak şerhetmeye başlamışsa da çalışmasını tamamlamamıştır. 15. *Şerhu'r-Risâleti'l-Ahadiyye Tercümesi* (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 83). İbnü'l-Arabî'nin tevhid konularını anlattığı *Ahadiyye* adlı risâlesine Ahmed b. Süleyman Trablusî tarafından *Mir'â-tü'l-'irfân ve lübbuh* adıyla yapılan şerhin tercümesidir.

Konuk'un diğer eserleri arasında *Es-râr-ı Salât* adlı telifi (yazar bu eserine *Tedbrât-ı İlahiyye Tercüme ve Şerhi*'nde işaret etmektedir), İbnü'l-Arabî'nin *Muhâ-darâtü'l-ibrâr*'ından bir olayın çevirisi (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 85/4 [müellif hattı]) ve *En-vârü'r-Rahmân* adlı eserin *Meşnevî* bahsinin tercümesi bulunmaktadır (Ahmed Sâfi Bey, XVII, 2812; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 573).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Sâfi Bey, *Sefinetü's-Sâfi*, Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüsü Arşivi, nr. 2096, XVII, 2812-2814; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936, II, 573-574; a.mlf., *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 463, 468, 645-648; Subhi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1953, V, 480; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 40-41; Halil Can, "Ruy-i Irak Ayin-i Şerif Bestekârı Ahmed Avni Beyefendi", *Mevlâna Göldestesi*, Konya 1964, s. 64-69; a.mlf., "Ahmet Avni Konuk", *Türk Musikisi Dergisi*, sy. 9, İstanbul 1948, s. 7; sy. 10 (1948), s. 5, 17; sy. 11 (1948), s. 5-6; a.mlf., "Ahmet Avni Konuk", *MM*, sy. 232 (1968), s. 4-8; Mustafa Rona, *Yirminci Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 130; Abdülbaki Gölpinarlı, *Tasavvuftan Dillimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 380; Selçuk Eraydın, "Ahmed Avni Konuk Hayatı ve Eserleri", Ahmet Avni Konuk, *Fü-*

sûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi içinde (haz. Mustafa Tahralı – Selçuk Eraydın), İstanbul 1987, I, s. XV-XXVIII; Mustafa Tahralı, "Fusûsü'l-hikem, Şerhi ve Vahdet-i Vücud ile Alâkalı Bazı Mes'eleler", a.e., I, s. XXXVI; Cem Behar, *Zaman, Mekân, Müzik*, İstanbul 1993, s. 31; Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Sözlü Anıtlarının Ezgileycileri*, *AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, III, Ankara 1977, s. 191; Öztuna, *BTMA*, I, 453-454; Nihat Azamat, "Ahmed Amiş Efendi", *DİA*, II, 44; Mahmud Erol Kılıç, "Fusûsü'l-hikem", a.e., XIII, 235-236; a.mlf., "el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye", a.e., XIII, 257; İsmail Hakkı Özkan, "Güfte", a.e., XIV, 218; Nisar Ahmad Faruqi, "İmdâdullah Tehânevî", a.e., XXII, 223.

REŞAT ÖNGÖREN

KONYA

İç Anadolu bölgesinde şehir ve bu şehrin merkez olduğu il.

Aynı adı taşıyan ovanın batı kısmında, denizden yüksekliği 1000 metreyi pek az geçen düzlüğün batı kenarına yakın bir kesiminde yer alır. Kimler tarafından nasıl kurulduğu bilinmeyen şehrin ilk yerleşme yerinin küçük bir yükselti olan Alâeddin tepesi olduğu tahmin edilir. Konya adının Frig dilindeki Kawania'dan geldiği ve bunun Konion şekline dönüştüğü, daha sonra Roma çağında ve Bizans döneminde İkonion / İkonium olarak söylendiği belirtilir. İslâm coğrafyacılarının eserlerinde şehrin adı Küniye (قونية) şeklinde geçer. Bu yazılış tarzı Türkiye tarafından da benimsenmiş ve Konya olarak söylenmiştir. Bununla birlikte XIII. yüzyıla ait bilgileri de içeren *Saltuknâme*'deki, "Kavâniyye ki ona Konya derler" ifadesi dikkat çeker. Ayrıca XI. yüzyıldan itibaren Batı kaynaklarında İconium'dan başka Conia, Conium, Como, Cunnyo ve Konn şekillerinde de zikredilir.

Tarih. Çok eski bir yerleşme yeri olan ve çevresinde İlkçağ'lara ait iskân izlerine rastlanan Konya'nın Antikçağ tarihi hakkında pek fazla bilgi yoktur. Buranın Hitit hâkimiyeti altında kaldığı, ardından Frig idaresine girdiği ve sonra da Lidyalılar tarafından ele geçirildiği sanılmaktadır. Milâttan önce VI. yüzyılın ortalarında şehir Pers hâkimiyetinde kaldı. II. Darius'un oğlu Kurus'un isyanı sırasında Yunan askerleriyle (Onbinler) buradan geçen Ksenophon, Konya'yı Frigler'in en doğudaki şehri olarak anar. Milâttan önce IV. yüzyılın ikinci yarısında İskender İmpa-

ratorluğu'na, onun ölümünden sonra Selefîkiler'e, ardından da Bergama krallarının eline geçti. III. Attalos'un ölümü üzerine Roma İmparatorluğu topraklarına katıldı. Roma kaynaklarında bu sırada şehrin giderek önem kazandığı kaydedilir. Hristiyanlığın yayılışı esnasında havâ-rilerden Pavlus'un burada ikameti şehre kutsal bir önem vermiştir. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Doğu Roma şehri haline gelen Konya VII. yüzyılın ortalarından itibaren Arap ordularının hedefi oldu. Emevîler döneminde Mervân b. Muhammed Konya'yı fethetti (105/723-24). Abbâsîler zamanında Tarsus Emîri Ebû Sâbit 287 (900) yılında gerçekleştirdiği bir seferde esir düşmüş ve bir süre Konya Kalesi'nde hapsedilmiş, ardından bir grup müslümanla birlikte İstanbul'a gönderilmiştir (Taberî, X, 76). Bundan yedi yıl sonra Abbâsî kuvvetleri Konya'ya bir sefer düzenleyip şehri tahrip ettiler. Bunun üzerine Bizans İmparatoru VI. Leon, Halife Müktefî-Billâh'a elçi gönderip zararın karşılanmasını istedi (İbnü'l-Esîr, VII, 552). Abbâsî Halifesi Mutî-Lillâh zamanında Şevval 352'de (Kasım 963) Tarsus'taki garnizondan yola çıkan bir İslâm ordusu Konya'ya kadar bir sefer yaparak geri döndü (İbnü'l-Esîr, VIII, 547). Ancak bu hâkimiyet geçici oldu. X. yüzyılın ikinci yarısından itibaren buraya yönelik herhangi bir akın vuku bulmadı.

Türkler, Konya önlerinde ilk defa Selçuklu kumandanı Afşin ile 1069 yılında göründüler. Fakat Türk fethi, 1071 sonra-

Konya Kalesi'ne ait çift başlı kartal figürlü taş kabartma

sında muhtemelen 1073 yılında gerçekleşti. Konya'nın fethinin, akşam vakti şehre sokulan sığınarların arasında şehre giren Türk askerlerinin kale kapısını açmasıyla gerçekleştiği rivayet edilir. Fetihden sonra kale içindeki bir kısım halk boşaltıldı; bunlar da Sille'ye giderek orada yerleşti. Kale yeniden elden geçirildi, sadece kuzeydeki ana giriş yerinde bırakıldı; boşalan kuzey kesimine elli kadar Türk ailesi yerleştirildi.

Konya Kalesi, bu ilk dönemde ülke içlerini koruyan önemli bir askerî istihkâm özelliği taşımaktaydı. I. Haçlı Seferi'ne katılan ordular, Dorylaion'dan Akşehir-Konya-Ereğli yolunu takip ederek Maraş ve Gökso üzerinden Antakya'ya indiler. Selçuklular'ın İznik'i 19 Haziran 1097'de Bizans'a teslim etmesi üzerine Selçuklu hükümdar ailesi tarafından Konya başşehir olarak seçildi. Kalenin savunması güçlendirildi, asker sayısı artırıldı. Böylece Konya, I. Haçlı Seferi'ni atlatan Anadolu Selçukluları Devleti'nin başşehir olarak önemli bir gelişim sürecine girdi. 1101 yılı Haçlı seferlerine katılan Nevers Kontu II. Guillaume'un emrindeki Fransızlar'dan oluşan ikinci ordu yol boyunca Türkler'in hücumuna mâruz kaldıysa da sonunda Konya'ya ulaşmayı başardı. Bunlar, sağlam surlara sahip şehrin kuvvetli bir Türk garnizonu tarafından müdafaa edildiğini gördüler ve gün boyunca surlara hücum ettilerse de bir sonuç alamadan şehri terkettiler.

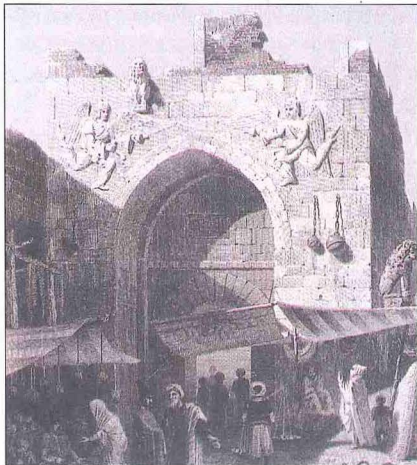
Selçuklu Sultanı Mesud ve II. Kılıcarşan dönemlerinde Konya bir kasaba olmaktan çıkıp kalabalık bir şehir hüviyetini kazanmıştı. Bizans'ın burayı geri almak ümidi ve hayali 1176 Miryokefalon Savaşı ile yok edildikten sonra Konya Haçlı tehlikesiyle karşı karşıya geldi. III. Haçlı Seferi'ne katılan Alman İmparatoru Friedrich

Barbarossa, 17 Mayıs 1190'da II. Kılıcarşan'ın oğlu Kutbüddin Melikşah'ı yenerek sultan tarafından boşaltılmış olan Konya'ya girdi. Şehir içinde yağma ve tahribatta bulundu. Fakat burada fazla kalmayıp yoluna devam etti. Bu olayları anlatan bir kaynakta o sırada Konya'nın Almanya'daki Köln (Cologne) şehri kadar büyük ve zengin bir yer olduğu belirtilir.

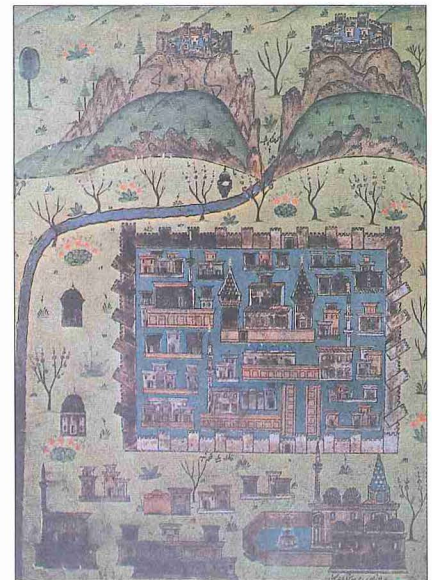
XIII. yüzyıl başlarında Konya, II. Kılıcarşan'ın oğulları arasındaki saltanat çekişmesine sahne oldu. I. Gıyâseddin Keyhusrev'in ölümünün ardından tahta çıkan I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykubad dönemlerinde Konya parlak bir devir yaşadı. I. İzzeddin Keykâvus ile başlatılan yeni imar hareketi kardeşi I. Alâeddin Keykubad döneminde hızlanarak devam etti. Konya şehrine yeni mahalleler eklendi.

Anadolu Selçukluları zamanında "Dârülmülk" unvanıyla anılan Konya şehrinin XII. yüzyıl sonları ile XIII. yüzyıl başlarındaki büyümesi eski savunma düzenini etkisiz durumda bıraktı. Bunun üzerine Konya şehrinin çevresine 4 km. uzunluğunda yeni sur ve burçlar yaptırıldı (1221). Surlar ortasında kaldığından önemini kaybeden Alâeddin tepesindeki kale yerine batıdaki kesimde yeni bir iç kale (Ahmedek, Zindankale) yaptırıldı. Bu imar hareketi, şehrin fizikî şartları ve sosyal haya-

Konya Kalesi'nin Pazar Kapısı'nı gösteren XIX. yüzyılın ortalarına ait bir gravür (Charles Texier, *Description de l'Asie mineure*, Paris 1849, II, lv. 97)

Konya iç kalesini gösteren XVI. yüzyılın ilk yarısına ait bir minyatür (Matrakçı Nasuh, *Beyân-i Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn*, İÜ Ktp., nr. 5964, vr. 17^a)

tında XIX. yüzyıl ortalarına kadar etkili oldu. Konya şehrinin ikamet semtleri, çarşı pazarları, sur kapıları ve diğer özellikleri XIII. yüzyılın ikinci çeyreğindeki yeni fizikî duruma göre oluşturuldu. Şehrin kapıları oradan başlayan yolun ulaştığı şehre göre adlandırıldı: Antalya, Lârende, Aksaray kapıları gibi. Kuzeye açılan Ladik Kapısı'nın adı sonradan İstanbul Kapısı olarak değişecektir. Konya şehrine yerleşmek üzere gelen yeni insanlar arasında büyük ölçüde Türkmenler olmakla birlikte bir kısım hristiyanlar da vardı. Bunlar çoğunlukla kendi adlarıyla anılan hanlarda bir ücret ödeyerek kalıyorlardı. Rumlar şehrin fethinden beri iç kaledeki kendi mahallelerinde oturmaktaydılar. Konya'nın en canlı ve kalabalık dönemi XIII. yüzyıl ortalarındadır. Bu sırada şehirde, en iyimser bir hesaplama % 10 kadarı gayrimüslim olmak üzere yaklaşık 60.000 nüfus bulunduğu tahmin edilir.

1243 Köseadağ Savaşı yenilgisi, ardından 1256 Sultanhanı Savaşı ve 1258'de Hülâgû'nun Yakındoğu'ya gelişinin siyasi sonuçları Konya'yı ekonomik ve sosyal bakımdan çok etkilemedi. Konya, bu yıllarda güçlü bir Ön Asya devletinin merkezi olarak âdeta milletlerarası bir ticaret şehriydi. Ancak yine de II. İzzeddin Keykâvus'un Bizans'a sığınması ile sonuçlanacak olan olaylar Konya'da yeni bir siyasi devrin başlangıcını oluşturdu.

Selçuklu sultanları Moğol idarecilerinin birer siyaset aleti haline gelince Selçuklu ülkesinde olduğu gibi Konya şehrinde de Selçuklu hânedanına karşı saygı giderek azaldı. Anadolu Selçuklu hükümdarlarından Melikşah (Şehinşah), II. Kılıcarşan, I. Gıyâseddin Keyhusrev, II. Süleyman Şah, III. Kılıcarşan, I. Alâeddin Keykubad, II. Gıyâseddin Keyhusrev, IV. Kılıcarşan ve III. Gıyâseddin Keyhusrev Konya'da medfundur. İlhanlı idaresinin her geçen gün kuvvetlenmesiyle esasen devletin siyasi ve ekonomik ağırlığı İç Anadolu'nun daha doğu taraflarına (Kayseri ve Sivas) kaymıştı. Bununla birlikte Konya, bu yıllardaki bütün siyasi ve sosyal karışıklığa rağmen canlı şehir hayatını sürdürebildi, fakat karışıklıklar nüfusta gerilemeye yol açtı. Şehir XIII. yüzyılın ikinci yarısında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile âdeta özdeşleşti. Onun vefatından sonra oğlu, torunları Konya'da önemli bir konuma geldiler. Mevlânâ Türbe ve Zâviyesi'ne vakfedilen zengin gelir kaynakları ekonomik hayatta etkili oldu.

Selçuklu idaresinin İlhanlılar'a tâbi olmasının ilk zamanlarda doğrudan halk

arasında bir etkisi görülmedi. Fakat Selçuklu siyasi gücünün yerini almak isteyen Karamanoğulları Konya şehrine yönelik saldırılarda bulunmaya başladılar. Bu saldırılara karşı Konya halkı iğdişbaşı önderliğinde direnmeye çalıştı. Zamanla iğdişlerin etkilerini yitirmeleri sebebiyle Konya içindeki mücadelede yeni dengeler kuruldu, Ahî önderleri ortaya çıktı ve XIV. yüzyıl başlarından itibaren Karamanoğulları'nın gücü etkisini gösterdi. Cimri Vak'ası sırasında (1277) bir süre için Konya'yı ele geçiren Karamanlılar, XIV. yüzyılın başında Konya'ya tamamiyle hâkim olup İlhanlılar'la mücadeleye giriştiler.

İlhanlılar'ın Anadolu'ya gönderdiği Emîr Çoban 714'te (1314), oğlu Demirtaş ise 720 (1320) ve 723'te (1323) Konya'yı Karamanlılar'dan aldı. Bu sırada şehirde Ahî önderlerinin etkili olduğu, bunların bazan Karamanoğulları'na karşı direndiği anlaşılmaktadır. Demirtaş'ın Mısır'a ilticasından sonra Konya tekrar Karamanoğulları'nın eline geçti (729/1328-29). Konya şehri bu mücadeleden olumsuz etkilendi, büyük başşehir olma özelliğini kaybetti. Şehirde XIV. yüzyıl ortalarına kadar İlhanlı yöneticileri etkili oldular. Yine de bu sıralarda Konya'yı gören İbn Battûta'nın ifadelerinden buranın hâlâ önemli korunduğu anlaşılır.

751-761 (1350-1360) yılları arasında İlhanlı Devleti'nin son izlerinin de kaybolmasıyla Alâeddin Bey Konya'yı Eretnalılar'ın elinden aldı (768/1366-67) ve Karamanoğulları şehre tam anlamıyla hâkim oldu. Bu defa İlhanlı siyasi gücünün yerini doldurmak için Karamanoğulları ile Osmanlılar arasında çekişme başladı. XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyılın tamamı bu çekişme ve mücadelelerle geçti. Bu sırada Konya Karamanoğulları Beyliği'nin merkezi durumuna gelmişti.

Osmanlılar'la Karamanlılar arasında 1370 öncesinde oldukça iyi ilişkiler vardı. I. Murad kızını Karamanoğlu'na vermişti. Ancak İlhanlı gücünün kaybolmasıyla onun yerini alma düşüncesi bu iki ailenin ilişkilerini sertleştirdi. Osmanlılar'ın Rumeli'deki fetihleri halk arasında ilgiyle karşılanmış ve Ankara'yı ele geçirmeleri de Karamanoğulları'nı olumsuz etkilemişti. Osmanlılar'ın Germiyanlılar ve Hamidoğulları topraklarının bir bölümünü ele geçirmeleri dengeleri bozdu. I. Murad'ın Rumeli'de bulunduğu bir sırada Karamanoğlu Alâeddin Bey Osmanlı topraklarını vurdu. Bunun üzerine I. Murad 788'de (1386) Konya'yı kuşattı. Osmanlı askerleri Konya halkının hiçbir şeyine do-

kunmadılar. I. Murad, kızının da ricasıyla kendine bağlı kalmak şartıyla Karamanoğlu'na kendi diyarını bağışlayıp çekildi. Onun Kosova'da şehid olmasının (1389) ardından başta Karamanoğulları olmak üzere bütün Anadolu beyleri Osmanlı tâbiyetinden çıktılar ve Osmanlılar aleyhine ittifak kurdular. Yıldırım Bayezid 792'de (1390) Konya üzerine yürüdü. Bu sırada Konya halkı harmanlarını dövüp buğdaylarını ambarlarına koyamadan kaleye kapanmak zorunda kalmıştı. Fakat Yıldırım Bayezid askerlerine sıkı yasaklar koyarak halka zarar gelmesini engelledi. Ardından Konya halkı kale kapılarını açtı. Yıldırım Bayezid bu sırada Konya şehrinin Osmanlı idaresine aldıysa da kesin olarak şehir ancak 799'da (1397) Osmanlı hâkimiyetine girdi ve Yıldırım Bayezid oğlunu Konya'da yönetici olarak bıraktı.

Karaman-Osmanlı çekişmesi sonraki yıllarda da sürdü ve bu çekişmeden etkilenen şehrin nüfusu hayli azaldı. 1402 Ankara Savaşı sonunda Karaman Beyliği güçlendi ve Konya'yı yeniden ele geçirdi. Karamanlılar'ın zayıf düşen Osmanlılar'a karşı Bursa'yı hedef alan askerî hareketleri başarılı olmadı. Çelebi Mehmed 817'de (1414) Konya'ya yürüyüp Karaman kuvvetlerini dağıttı, ardından Konya ele geçirildiyse de yine Karamanoğulları'na bırakıldı. II. Murad da Konya'yı almış ve sonra anlaşma şartları uyarınca Karamanoğlu İbrâhim Bey'e geri vermişti (1437). Bu mücadelelerin ardından Fâtih Sultan Mehmed Orta Anadolu siyasetine ağırlık verdi. 871 Muharreminde (Ağustos 1466) İbrâhim Bey'in ölümü üzerine Akkoyunlu ve Memlûkler'in baskıları karşısında harekete geçerek 872 Ramazanında (Nisan 1468) önce Konya'yı koruyan Gevele Hisarı'nı, hemen ardından da Konya'yı aldı. Buraya Manisa'da bulunan Şehzade Mustafa'yı getirtip sancak beyi tayin etti.

Fâtih Sultan Mehmed Konya'nın savunma düzenini yeniledi. Gevele (Kevale) Kalesi'ni yıktırdı; vaktiyle şehri koruyan, fakat zamanla etkisiz durumda kalmış olan Ahmedek yeniden güçlü bir şekilde düzenlendi. Osmanlı idaresi altında Konya bir beylerbeyilik merkezi haline geldi. Şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine 879 Ramazan başlarında (Aralık 1474 sonları) Konya'ya gönderilen ve yedi yıl kadar burada idarecilik yapan Cem Sultan şehrin Osmanlı idaresine alışmasında etkili oldu. Ardından ağabeyi II. Bayezid ile giriştiği taht mücadelesinde (1481-1482) Konya halkının desteğini aldı, fakat şehir ve halkı bu çatışmadan bir hayli zarar gördü. II.

Bayezid, Cem'in yerine Konya'ya önce oğlu Abdullah'ı, onun ölümünden sonra Şehinşah'ı ve onun da ölümü üzerine torunu, Şehinşah'ın oğlu Mehmed'i gönderdi. Yavuz Sultan Selim yeğenini bertaraf edip Hemdem Paşa'yı buraya tayin etti. Konya, sonraki zamanlarda ülkenin eski Türk-İslâm geleneklerini temsil eden bir merkez oldu. Kanûnî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Bayezid ve ardından Selim de Konya'da sancak beyi olarak görev yapmış ve bu şehirde oturmuşlardı. Bayezid ile Selim daha sonra taht için mücadele içine girdiler ve 966'da (1559) Konya yakınlarında birbirleriyle savaştılar. Konya'da bunun ardından çok önemli bir hadise cereyan etmedi, ancak şehir zaman zaman Celâlî gruplarının hedefi oldu. XVII. yüzyıl ortalarında İpşir Mustafa Paşa'nın kalabalık kapı halkı şehir yakınlarında konakladı. Daha sonra uzun süre sakin bir dönem yaşandı. XVIII. yüzyılda 1132'lerden (1720) itibaren Konya'da âyanlar mücadelesi başladı. Gaffarzâde ve Mühürdarzâde adlı iki âyan ailesi arasındaki çekişme 1740'larda Konya'yı oldukça etkiledi. 1832'de Anadolu'ya giren Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrâhim Paşa idaresindeki Mısır kuvvetleri Konya'yı işgal etti (21 Aralık 1832). Yapılan Kütahya Antlaşması ile de burayı boşaltıp Toroslar'a çekildi. Konya, I. Dünya Savaşı'nda cephelelere uzak olmakla birlikte bu uzun savaşın zararlarından etkilenmedi. Nisan 1919'da Konya'ya gelen bir İtalyan birliği 11-12 Mart 1920'de geri çekildi. Millî Mücadele yıllarında başka bir işgale uğramadı. Ancak burada bu mücadele sırasında bazı hareketlenmeler görüldü. En önemli muhalefet hareketi 1920 Ekiminde ortaya çıktı. İsyân Ankara hükümetinin gönderdiği kuvvetlerce bastırıldı. 1922'de Konya, Büyük Taarruz için yapılan hazırlıklarda önemli rol oynadı. Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasının ardından Konya bir il merkezi olarak sürekli gelişen şehirler içindeki yerini aldı.

Fizikî Yapı ve Nüfus. Antikçağ'lardan beri bir yerleşim yeri olma özelliğini sürdüren Konya'nın bugünkü şeklinin belirlenmesi Selçuklu dönemine rastlar. Bizans hâkimiyeti altında surlarla çevrili az nüfuslu bir şehir olan Konya, Türkler'in burayı almasından sonra gelişme gösterdi. Selçuklular'ın merkezi olması da bu büyümeyi hızlandırdı. Daha bu dönemlerde şehir surlarının doğu ve güneyinde yeni yerleşme yerleri ortaya çıkmıştı. Şehirde çarşı ile ikamet yerleri birbirinden ayrıydı. Özellikle XIII. yüzyılda cami ve

mescitleri, ticaretin yoğunlaştığı çarşılardan, hanları, hamamları, eğitim kurumları, dârüşşifâsı, imaretleri, eğlence mahalleriyle Konya bir devlet merkezi olarak büyük bir metropol durumundaydı. XIII. yüzyıla ait kaynaklarda bu sıralarda Konya'da on bir kadar mahallenin adına rastlanmaktadır. Bunlar iç kalede ve sur dışında yer alıyordu. Muhtemelen toplam mahalle sayısı kırk-elli arasında idi. XIV ve XV. yüzyıllardaki siyasî çekişmeler Konya'yı olumsuz yönde etkiledi. Halkın bir bölümü şehri terketti ve Konya, Alâeddin Keykubad dönemi surlarının içinde kalan bir yerleşme yeri haline geldi. Nitekim burayla ilgili ilk Osmanlı tahrirleri, XVI. yüzyıl Konyası'nın fizikî durumunun önceki parlak dönemlere göre gerilemiş olduğunu ortaya koyar. Tahminen 1518 tarihli olan tahrir defterine göre Konya'da doksan bir mahalle bulunuyordu. XVI. yüzyılın ortalarında ise bu sayı doksan yedi idi. 1584'te mahalle sayısının 120'ye ulaşmış olması nüfus artışıyla paralellik arzeder. 1518'de en kalabalık mahalle Mevlânâ Türbesi etrafındaki Türbe-i Celâliyye mahallesi idi ve seksen dört nefer nüfusa sahipti, diğerlerinde genellikle otuz neferin altında nüfus vardı. Ancak XVI. yüzyılın ikinci yarısında nüfusta giderek bir artış olduğu, buna bağlı olarak fizikî açıdan da gelişme meydana geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1584 tahririne göre Konya nüfusunda bu yüzyılın ilk çeyreğine nisbetle hem mahalle sayısı hem nüfus yoğunluğu bakımından önemli bir artış olmuştu. Şehirdeki mahallelerin genellikle hemen hepsinin nüfusu arttığı gibi birçok yeni mahalle de ortaya çıkmıştı. Bunlar Ahmed Dede, Alaca Mescid, Câfer Hoca, Cedîd, Cüllâh Hüseyin, Çanlak, Değirmenderesi, Fakih Dede, Hacı Emrullah, Hacı Memi Mescidi, Hacı Velî, Hoca Fakih Sultan, Karakayış, Kerim Dede, Kurdoğlu Mescidi, Lâl Paşa, Latif Çelebi, Mûsâ Baba, Müştak, Pîr Ebi, Sadırlar (Şeyh Sâdi), Seditler, Sarı Yâkub, Sinan Çelebi Camii, Tarhana, Ulurmak mahalleleriydi.

Konya şehri sonraki yüzyıllarda yavaş da olsa gelişmesini sürdürdü. Özellikle şehir doğuya, gittikçe ziraat alanı haline alan eski göl zeminine doğru yayıldı. Şehrin bu yeni mahallelerine bilhassa ziraat ve hayvancılıkla uğraşanlar yerleşti. Konya şehrinin nüfusuna ait ilk esaslı kayıtlar XVI. yüzyıla aittir. Bu yüzyılın başlarında 1520'lerde Konya şehrinin nüfusu 6200 dolayındadır. 1575'lerde 15.000 civarında hesaplanan nüfus 1584'te 3289 hâneye yani yaklaşık 18.400'e çıkmıştır.

Bundan anlaşıldığı kadarıyla Konya Anadolu'nun büyük sayılabilecek şehirleri arasında yer almaktaydı.

Konya şehri nüfusunun bir özelliği şehirde eskiden mevcut gayri müslimlerin azalmış olmasıdır. Bir devlet merkezi olduğundan Selçuklu ve hatta geç Karamanoğulları devrinde Konya'da bir miktar gayri müslim bulunmaktaydı. Halbuki XVI. yüzyıl kayıtları sadece bir "Gebran" yani hristiyan mahallesine işaret eder. Bunların nüfusları yirmi iki hâne iken yüzyılın ortalarında elli iki nefere çıkmıştı. Bu arada şehirde beş nefer yahudinin de yaşadığı belirtilmişti. Bu dönemde özellikle Mevlânâ Vakfı başta olmak üzere birçok vakıf, nüfusun toplanmasında nisbî de olsa rol oynamıştır. 1596 yıllarında Mevlânâ vakıflarından geçimini sağlayanların sayısı 200 aileden çoktu. Tahrir defterlerinde sadece Türbe-i Celâliyye adıyla geçen mahallenin şehrin en kalabalık yerleşme yeri olması bununla da ilgilidir. Bu vakıftan geçimini temin edenler şehir halkının hemen hemen % 5'ini teşkil etmektedir.

Konya, Osmanlı devrinde XVII. yüzyıl sonrasında Selçuklu dönemindeki gibi bir devlet merkezi olarak değil, aynı zamanda çok geniş bir çevrenin ihtiyaçlarını karşılayan bir sanayi üretim merkezi ve pazar şehri olmuştur. İstanbul'dan güneydeki Osmanlı topraklarına giden yol üzerinde oluşu da şehrin gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir. Bu yüzyıllarda yavaş da olsa şehre yeni mahalleler eklenmiştir. Bununla birlikte çöken veya atılım imkânı kaybolan bazı vakıflar ortadan kalkmıştır. XVII. yüzyılın ortalarında 108 mahallesi olan şehir XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde 140 mahalleye sahipti. Bu son dönemde buraya yönelik göçler sonucu özellikle Konya'nın dışında yeni mahalleler oluştu. Yine XVII. yüzyılda üç bölüme ayrılmış olan İçkale mahallesi, XVIII. yüzyıl başlarında nüfus terki bindeki değişime sonucunda bir bütün halinde resmî kayıtlarda yer aldı. Burada gayri müslim nüfusla müslüman nüfus ayrımı kalmamış, her iki grup karışık olarak zikredilmişti. XVII. yüzyılın ikinci yarısında 17.500 dolayında olan nüfus XVIII. yüzyıl ortalarına doğru 23.000 dolayına ulaşmıştır.

1602 Eylül ayının sonlarında çevresi kargaşa içinde olan Konya'ya gelen Yûsuf Paşa şehri ve bu arada Alâeddin Türbesi'ni ziyaret etmiştir. Onun yolculuğunu yazan Muhlisî, türbe içinde sultanların silâhlarının ve savaş aletlerinin durduğunu söylemekte, bunları uzunca anlat-

maktadır. 1648'de Konya'ya gelen Evliya Çelebi'nin yazdıkları da Konya hakkında açıklayıcı bilgiler verir. Ancak Evliya Çelebi erken bir zamanda Konya'yı gördüğünden daha sonraki tarihlerde yazdıklarına göre bu kısımda fazla ayrıntıya girmez. Kâtib Çelebi'nin hemen aynı tarihlerde kaleme aldığı *Cihannümâ*'da yazdıklarına ise daha eski dönemlerin bilgileri (Kazvî'nî gibi) karışmıştır. Şehrin coğrafi tavsifini yapan Kâtib Çelebi surlardan, kaleden, Mevlânâ Türbesi'nden bahseder, ancak o sıralardaki şehrin fizikî özelliklerine ve nüfus yapısına temas etmez.

Konya'daki sosyal hayat bir şehrin olağan şartlarında sürmüştür, Selçuklu döneminin köklendirdiği gelenekler XIX. yüzyıla kadar yaşamıştır. Bu arada bazı küçük kayıtlar da dikkati çekmektedir. Meselâ 1705 yılında Konya'ya gelen seyyah Paul Lucas şehirdeki bir toplu eğlenceyi tasvir eder, bunun bir şehzadenin doğumu vesilesiyle olduğunu belirtir. Ona göre şehrin esnafı bayraklarıyla caddelerden geçmiştir.

Konya, Anadolu'nun hemen merkezinde ve ana yol üzerinde bulunduğundan birçok Osmanlı padişahı seferlere giderken buradan geçmiştir. Yavuz Sultan Selim, Kanûnî Sultan Süleyman, II. Selim ve IV. Murad Konya'yı görüp Mevlânâ Türbesi'ni ziyaret etmişlerdir. IV. Murad, geliş sırasında Ahmedek'e atla girdiğinde dizdarın sert uyarısına bile mâruz kalmıştır.

XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren şehir yeni yapılan surlarının içinde oluşan çarşı düzeniyle dikkati çekmiş ve ticarî bakımdan önemli bir merkez olarak görülmüştür. Bu çarşıdaki üreticiler ve satıcılar, XIII. yüzyıl sonları ile XIV. yüzyıl boyunca devam edecek karışıklıklardan olumsuz şekilde etkilenmiş olmalıdır. Bu aynı zamanda Konya şehrinin de küçülmesi demekti. Konya halkının en büyük kesimini esnaf oluşturuyordu. Esnafın,

Konya'nın yönetim merkezi olması özelliğini kaybetmesiyle daha XIV. yüzyılın ilk yarısında görülen değişimi sonraki yıllarda da etkisini sürdürmüştür.

Daha XIII. yüzyılda Konya'da geleneksel otuz iki esnaf dalı ve bunların her birinin şeyh, yiğitbaşı veya kethüdâları mevcuttu. Bunların seçimi kendi iç kurallarına göre yapılıyordu. Selçuklular devrinden itibaren görülen esnaf, şehrin ve geniş çevresinin her türlü ihtiyacını karşılayacak üretimi yapardı. XVII. yüzyıla ait kayıtlara göre Konya'da esnaf yoğun olarak bakkal, ayakkabıcı, bezci, terzi, kuyumcu, kalaycı, dokumacı, attar, kepeci, inşaat ustası, fırıncı, berber, kasap, demirci, ipek imalâtçısı, kahveci, nalbant, kürkçü gibi meslek dallarında toplanmıştı.

Konya'da geleneksel Türk-İslâm şehirlerinde pek rastlanmayan yeni bir esnaf dalı Çiftçiler Kethüdâlığı'dır ve 1722'den 1761'e kadar dokuz kişi kethüdâ olmuştur. Kuyumcular da Konya'nın en eski ve köklü esnaf dalları arasında olup Şeyh Selâhaddin-i Zerkûb'dan (ö. 656/1258) itibaren bilinir. Konya'da ayrıca hacamatçılar, cambazlar, deveçiler, katırcılar da vardır. Zamanla Türk-İslâm şehrinin geleneksel otuz iki esnaf dalı gittikçe gelişmiş, mesleklerin ayrılması ile esnaf dalları artmış, geleneksel düzenin son senelerinde yani 1845'te ise kırk yediye çıkmıştır.

Konya çarşıları halk arasında daha değişik adlarla da anılmaktadır. Daha XIII. yüzyılda adları bilinen bazı çarşıları XIX. yüzyılda Muhacir Pazarı ile Kadınlar Pazarı da katılmıştı. Şehrin iktisadî hayatındaki yeni özellikler sebebiyle esnaf aynı zamanda ziraat ve hayvancılıkla da meşgul oluyordu. Bir başka deyişle yakın zamanlara (1970) kadar hemen her evin bir ineği, birkaç yararlı hayvanı ve Meram'da bağı bulunuyordu. Ayrıca şehir civarında tarlası olanlar da az değildi. Halkın diğer

önemli bir geçim kaynağı da güherçile toplanması idi.

Selçuklu devlet merkezi olmasından başka bir ticaret yeri olduğundan Konya'da XII. yüzyıldan itibaren sikke de kesilmiştir. XIX. yüzyıl sonlarında salnâmeler darphânenin Alâeddin Camii'nin yanında İçkale'de olduğunu belirtir. Altın para kesimine göre Konya şehrinin en parlak devri 1230-1270 yılları arasındır. Konya'da İlhanlılar'a ait para kesilmesi 1345'te bile görülmüştür. Karamanoğulları'nın sikkeleri XIV. yüzyıl sonlarında ortaya çıkmakta, XV. yüzyıl başlarından itibaren artmaktadır. Konya Darphânesi'nde Osmanlı idaresinin ilk zamanlarından başlayarak (875/1470) XVI. yüzyıl sonlarına kadar akçe kesimi sürmüştür.

Tanzimat'la başlayan dönemde Konya olumsuzlukları daha geç duymuş bir şehir olarak dikkati çeker. Bunda şehrin gelir kaynaklarının önemli ölçüde vakıflara dayanmasının payı büyüktür. Osmanlı idaresi görünüşte vakıflara dokunmakla birlikte Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'nin kurulmasının olumsuz ve olumlu sonuçları Konya halkını da etkilemiştir. Şehir içindeki vakıf ev veya yerlerin sâhipsizliği sebebiyle buralarda insanlar kalamamış, şehir âdeta surların dışındaki alanlarda özellikle doğu, kuzeydoğu ve güneydoğu kesiminde gelişmişti. Buraları aynı zamanda ziraata ve hayvancılık yapmaya da elverişliydi. Bu arada şehrin batı kesimindeki mahallelerde oturanların (meselâ Beyhekim mahallesi) XIX. yüzyıl ortalarında büyük ölçüde bağcılıkla uğraştıkları anlaşılmaktadır.

1839 yılında Anadolu'yu gezen Ainsworth Konya'nın Ankara, Kastamonu ve Kayseri'ye göre harap bir durumda bulunduğunu yazar. Yüzyılın ortalarında Heinrich Kiepert, seyyah gözlemcilerin şehir nüfusuyla ilgili yazdıklarını göz önüne alarak buranın 30-40.000 nüfusu ile büyük şehirlerden biri olduğunu belirtir. Gerçi Konya seyyahlar tarafından yüzyılın ilk yarısında 10.000 (Cohen -1833, Aucher-1835), 20.000 (Beaujour-1820), 30.000 (Kinneir-1813; Wrontshenko-1834), 40.000 (Chesney-1832) ve 50.000 (Fischer-1838) nüfuslu olarak belirtilir. Dolayısıyla 1834'te 6800 hâne (yani 34.000 nüfus) olarak gösterilmesi mübalağalı sayılmaz.

Murray rehberinin 1845 tarihli basımında verilen bilgiler o yıllardaki Konya'yı çok iyi bir şekilde tanımlar. Ona göre surlarla çevrili olan Konya'nın surların dışında kalan bölgesi de kasabanın içi kadar kalabalıktır. Konya'da en önemli yapı

Alâeddin Köşkü'nün kalıntılarının XIX. yüzyıl sonundaki durumunu gösteren fotoğraf (Sarre, *Reise in Kleinasien*, IV. XVII)

Mevlevî dervişlerinin başı olan Mevlânâ'nın türbesidir. Çarşılar ve evlerin dikkate değer özellikleri yoktur. Rum topluluğunun başında bir papaz olmasına rağmen kilise âyinlerinde Rumca kullanılmaz, dualar Türkçe yapılır ve dua kitapları Türkçe basılmıştır. Konya idaresi paşalıktır. Konya bahçeler ve meyve ağaçları bakımından zengindir. Ayrıca bol miktarda hububat ve keten yetişir; halı dokumacılığı önemlidir, renkli (mavi ve sarı) derileri kervanlarla İzmir'e gönderilir.

1841 yılında Konya şehrinde 5471 müslüman, altmış sekiz Rum, 136 Ermeni hânesi vardı. 1847'de 5692 müslüman, altmış altı Rum, 133 Ermeni hâne tesbit edilmişti. Gayri müslimlerin büyük kısmı 1826 sonrasında etraftaki şehirlerden gelip yerleşmişti. 1870 öncesinin bilgilerini yansıtan 1873 salnâmesinde şehirdeki hâne sayısı 7440 olup 18.547 erkek nüfus vardı. 1881'de hâne sayısı 7480 müslüman, 265 Rum ve on Ermeni olmak üzere 7755 idi. Şehrin nüfusu XIX. yüzyılın ilk yarısında 50.000 diyenler de olmakla birlikte genellikle 30.000 kabul edilmiştir. Fakat Vital Cuinet'nin verdiği 44.000 rakamı daha sonra genel bir kabul görmüştür. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şehrin nüfusu dışarıdan gelenlerle daha da artmıştır. 1885 yılında Konya'nın 143 mahallesi bulunuyordu. Konya son nüfus akınına Millî Mücadele yıllarında uğramıştır.

Önemli yolların kavşak noktasında yer alan Konya'ya 28 Temmuz 1896'da ulaşan demiryolu hem nüfusun artmasında hem ticarî faaliyetin yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Bunun da etkisiyle Konya'da makineli ziraata geçilmesi erken bir tarihte gerçekleşmiştir. Ayrıca demiryolunun gelişi şehrin o yöne doğru gelişmesini etkilemiş, istasyonla şehir arasında

da bir tramvay hattı yapılarak işletmeye açılmıştır. Demiryolu şehrin ekonomik hayatına bir canlılık getirmiştir. Konya çevresinde hububat üretimi artmış, diğer ziraî mahsul de değer kazanmaya başlamıştır. Bu arada yeni hayat şartlarının gerektirdiği ithal eşya bu sayede Konya'ya gelmiştir. XX. yüzyılın başında, Konya, İç Anadolu'nun en büyük şehri ve faal ticaret merkezi durumundaydı.

Konya Osmanlı hâkimiyeti altında Karaman Beylerbeyliği'nin merkeziydi. Beylerbeylik Konya, Lârende, Seydişehir-Bozkır, Beyşehir, Akşehir, Ilgın, Niğde-Şücaeddin-Anduğu, Ürgüp, Ereğli, Aksaray ve Koçhisar adlı idarî birimlerden oluşuyordu. XVI. yüzyılda ise Konya, Belviran, Çimen, Akşehir, Ilgın, Niğde, Anduğu, Ürgüp, Ereğli, Aksaray, Koçhisar, Kayseri, Ermenek ve Mut buraya bağlıydı. XVI. yüzyıl sonlarında Karaman Beylerbeyliği Konya, Niğde, Aksaray, Beyşehir, Kırşehir, Kayseri ve Akşehir sancaklarından oluşuyordu. Konya sancağında ise Ereğli, Eski İl, Aladağ, İnsuyu, Bayburt, Bargir, Pirlagunda, Belviran, Hatunsaray, Gaferyat, Kariş, Lârende, Mahmutlar, Lazkiye gibi kazalar bulunuyordu. 1730'da burası on üç kazadan meydana geliyordu. 1831'de Karaman eyaleti Konya merkez olmak üzere yedi livâya sahipti. 1847'de Konya, Hamîd, Teke, Alâiye, İç İl ve Nevşehir'den oluşan eyalet 1867 düzenlenmesinde Konya, İç İl, Niğde, Isparta ve Teke livâlarından meydana gelmişti. 1877'de Hamîd, Teke, Niğde, Burdur buraya bağlıydı. 1892'de bu durumunu korudu. Vital Cuinet burada beş sancak, otuz kaza, yirmi yedi nahiye, 1967 köy olduğunu yazar. Bu yıllarda Konya merkez sancağına Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Ilgın, Bozkır, Karaman, Hâdim, Ereğli, Karapınar ve Koçhisar bağlıydı. 1918'de Karaman vilâyeti Merkez-Konya, Burdur ve Hamîd sancaklarından oluşuyordu. Merkez sancağında ise on kaza mevcuttu.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 40, 63, 113, 455, 387; TK, TD, nr. 104; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), X, 76, 134; Ioannes Kinnamos, *Historia* (trc. Işın Demirent), Ankara 2000, bk. İndeks; N. Khoniates, *Historia* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1995, s. 36, 80, 83, 117, 123, 124; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 204; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 125; VII, 552; VIII, 547; ayrıca bk. İndeks; İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye*, tür.yer.; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-ahbâr*, tür.yer.; *Geographie d'Aboulfeda*, II/2, s. 382 vd.; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 322 vd.; Bertrand de la Broquière, *Le Voyage d'outremer* (nşr. Ch. Schefer), Paris 1892, s. 109-123; Aşıkpaşazâde, *Târîh*, s. 163; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 614-616; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 18 vd.; P. Lucas, *Voyage*, Amsterdam 1714, s. 149 vd.; J. M. Kinneir, *Journey Through Asia Minor*, London 1818, s. 217 vd.; W. J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, London 1842, II, 209; Cuinet, I, 818 vd.; F. Sarre, *Reise in Kleinasien*, Berlin 1896, s. 28-86; a.mlf., *Konia: Seldschukische Denkmäler*, Berlin 1910; a.mlf., *Konya Köşkü* (trc. Şehabeddin Uzluk), Konya 1999; Cl. Huart, *Konia: La ville des derviches tourneurs*, Paris 1897; W. N. Rockhill, *The Journey of William of Rubruck*, London 1900, s. 277; J. Löytved, *Konia: Inschriften der Seldschukischen Bauten*, Berlin 1907; Faik Soyman-İbrahim Tongur, *Konya Eski Eserler Kılavuzu*, Konya 1944; Mehmet Önder, *Seyahatnâmelerde Konya*, Konya 1948; a.mlf., *Mevlânâ Şehri Konya*, Ankara 1972; *Târîh-i Âl-i Selçuk* (nşr. ve trc. Feridun Nafiz Uzluk), Ankara 1952, tür.yer.; Feridun Nafiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958, tür.yer.; P. Pelliot, *Notes on Marco Polo*, Paris 1959, I, 403-404; Konyalı, *Konya Târîhi*; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, tür.yer.; Cl. Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, bk. İndeks; a.mlf., "Konya", *Eİ²* (İng.), V, 253-254; G. Goodwin, "Konya", a.e., V, 254-256; Yusuf Oğuzoğlu, *XVII. Yüzyılda Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerinde Bir Araştırma* (doktora tezi, 1980), AÜDTCF; a.mlf., "XVII. Yüzyılda Konya Şehrindeki İdarî ve Sosyal Yapılar", *Konya*, Ankara 1987, s. 7-108; a.mlf., "XVII. Yüzyılda Konya Şehri Ekonomisini Etkileyen Bazı Faktörler", *TAD*, XIV/25 (1982), s. 334-342; Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985; Yusuf Küğükdâğ, *Lale Devrinde Konya* (doktora tezi, 1989), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Bayram Ürekli, *Konya'nın Merkezî İdare ile İlişkileri: 1650-1675* (doktora tezi, 1989), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Muhittin Tuş, *Sosyal ve Ekonomik Açından Konya: 1756-1856* (doktora tezi, 1993), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; S. Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler* (trc. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul 1993, bk. İndeks; Işın Demirent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", *Prof. Dr. Fikret İşıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul 1995, s. 42-46; Şehabeddin Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", *TD*, XIII/17-18 (1963), s. 43-76; Besim Darkot, "Konya", *İA*, VI, 841-853.

TUNCER BAYKARA

Alâeddin Köşkü'nün kalıntılarının XIX. yüzyıl sonundaki durumunu gösteren fotoğraf (Friedrich Sarre, *Reise in Kleinasien*, Berlin 1896, lv. XVII)

Bugünkü Konya. Cumhuriyet döneminin çok hızlı gelişen şehirlerinden biri olan Konya, söz konusu dönemin başlarında nüfusu henüz 50.000'i bulmayan (1927'de 47.286 nüfus) ve mekân üzerinde tarihî çekirdeğin çevresinde dairesel biçimde uzanan dış surların ötesine taşmayan bir şehir durumuna idi. Bu daire biçimli şehrin merkezini ova zemininden az yüksek olan ve basık bir tepe üzerinde bulunan (Alâeddin tepesi) iç kale meydana getiriyordu. Fazla geniş olmayan bir alana yayılan şehir batıda Zindankale mevki,